

охорони здоров'я, нерівність у доступі до медичної допомоги та недостатню ефективність механізмів соціального захисту, особливо щодо уразливих груп населення. Разом із тим пандемія стала поштовхом до модернізації медичної сфери, розвитку цифрових сервісів, активізації міжнародної співпраці та удосконалення правових інструментів реагування на надзвичайні ситуації.

Отже, уроки пандемії COVID-19 підтверджують необхідність формування стійкої та інклюзивної системи охорони здоров'я, здатної забезпечити безперервність медичних послуг і реальний захист прав людини навіть в умовах криз. Подальший розвиток державної політики у цій сфері має ґрунтуватися на принципах законності, пропорційності, недискримінації та пріоритетності людської гідності як ключового орієнтира у прийнятті управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Славна О. В. Нормативно-правова регламентація обмеження свободи пересування в умовах надзвичайної ситуації в Україні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*, 2020, № 2, с. 30–37.
2. Центр громадського здоров'я МОЗ України. COVID-19: інформаційні матеріали. URL:<https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/inshi-infekciyni-zakhvoryuvannya/koronavirusna-infekciya-covid-19>.
3. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» № 2801-ХІІ від 19 листопада 1992 року. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.
4. Каро І. «П'ять років пандемії Covid-19. Які наслідки «найбільшого психологічного експерименту в історії». URL:<https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c871ly4xvq1o>.

Славна Оксана Володимирівна,
професор кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Оленький Костянтин Віталійович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
2 курсу 201 навчальної групи ННЕКІ
Національної академії внутрішніх справ

ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВА НА ОСВІТУ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року спричинило систематичні та масові порушення основоположних конституційних прав і свобод людини, серед яких особливо гостро постає право на освіту, закріплене в статті 53 Конституції України [1]. Незважаючи на запровадження правового режиму воєнного стану, українська система освіти демонструє адаптивність до екстремальних умов, що підтверджується щорічними планами роботи та звітами Міністерства освіти і

науки України, які відображають стратегії забезпечення безперервності освітнього процесу в умовах воєнних дій, масового переміщення населення та руйнування інфраструктури [2]. Така адаптація включає перехід на змішані та дистанційні формати навчання, створення альтернативних освітніх платформ, забезпечення психосоціальної підтримки учнів і педагогів, а також збереження доступу до освіти для дітей внутрішньо переміщених осіб та тих, хто перебуває в окупованих або прифронтових територіях. Водночас війна виявила критичні виклики: руйнування значної частини закладів освіти, обмеження доступу до якісної освіти для мільйонів дітей, зростання цифрової нерівності та психологічної травматизації, що вимагає не лише тактичних рішень, а й системного переосмислення освітньої політики з урахуванням міжнародних стандартів (Конвенція ООН про права дитини, Цілі сталого розвитку ООН, зокрема Ціль 4 – якісна освіта) та європейських норм (Рамкова програма Ради Європи щодо освіти в умовах конфлікту). Таким чином, збереження та розвиток права на освіту в умовах війни є не лише питанням виконання конституційних зобов'язань держави, а й стратегічним завданням національної безпеки та постконфліктного відновлення суспільства.

Метою доповіді є комплексний аналіз порушень конституційного права на освіту в Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, а також дослідження механізмів адаптації та відновлення освітнього процесу в період воєнного стану.

З початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну освітня сфера зазнала суттєвих матеріальних втрат, що негативно позначилося на функціонуванні та безперервності освітнього процесу. Лише протягом поточного року було пошкоджено або зруйновано понад 340 закладів освіти, а з 24 лютого 2022 року – щонайменше 1600 навчальних установ. Однією з ключових проблем залишаються тривалі освітні бар'єри, які вже четвертий рік поспіль зумовлені воєнними діями, систематичними обстрілами та руйнуванням інфраструктури [3]. Такі обставини створюють постійну загрозу безпеці дітей та інших учасників освітнього процесу, ускладнюючи реалізацію права на освіту в умовах збройного конфлікту.

Одним із ключових викликів функціонування системи освіти в Україні після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації стало суттєве обмеження фінансових ресурсів на освітній процес. Зумовлене це необхідністю різкого нарощування видатків на національну безпеку та оборону, що стало пріоритетним напрямом бюджетної політики в умовах воєнного стану.

Статистичні дані засвідчують помітне скорочення відносної частки видатків зведеного бюджету на освіту. У 2023 році цей показник у відсотках до ВВП зменшився приблизно на 1,4 в.п. порівняно з 2022 роком (за оцінками аналітиків, з рівня близько 6,1-6,2% до 4,7-4,8% ВВП). Таке зниження відбулося на тлі загального зростання видатків зведеного бюджету (до 68,2% ВВП у 2023 році), де основний приріст припав саме на оборонний сектор [4, ст. 7].

Водночас, попри переорієнтацію бюджетних пріоритетів на посилення обороноздатності та адаптацію Державного бюджету до реалій воєнного часу,

держава запровадила низку цільових механізмів підтримки освітньої інфраструктури. Зокрема, у 2023 році було створено дві нові субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам:

на облаштування безпечних умов перебування в закладах загальної середньої освіти (зокрема, облаштування укриттів) - обсягом 1,5 млрд грн;

на придбання шкільних автобусів (включаючи транспорт для маломобільних груп населення) - обсягом 1 млрд грн.

Ці заходи були спрямовані на забезпечення фізичної безпеки учасників освітнього процесу та збереження доступу до очного або змішаного навчання в умовах постійної загрози. Завдяки вказаним субвенціям (та співфінансуванню з місцевих бюджетів) вдалося реалізувати низку проєктів, що частково компенсували загальне скорочення фінансування галузі.

Таким чином, воєнний період характеризується подвійним тиском на сферу освіти: з одного боку - стисненням відносного обсягу фінансування через перерозподіл ресурсів на оборону, з іншого - цілеспрямованими заходами щодо збереження критичних елементів інфраструктури та безпеки навчання.

Наразі триває реалізація плану пріоритетних дій уряду на 2025 рік, який також передбачає собою сукупність завдань для уряду в рамках освітнього процесу під назвою «Освіта для успішної країни», що передбачає собою низку пріоритетних завдань для покращення освіти до кінця цього року [5].

У березні 2023 року на замовлення міжнародного благодійного фонду savED та за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» аналітичним центром Sedos було презентовано дослідження «Війна та освіта: як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи». За результатами цього дослідження, на підставі опитування батьків, було виявлено значні освітні втрати серед дітей та проблеми доступу до навчання, зокрема через брак цифрових пристроїв і неналежні умови для організації навчального процесу в домашньому середовищі. Крім того, за тими самими даними, діти, які навчалися у дистанційному форматі, витрачали більше часу на навчання, що призводило до зростання навчального навантаження [6]. Дослідження окреслило ключові проблеми освітнього середовища в умовах воєнного стану та надало низку рекомендацій щодо їх подолання.

Одна з провідних міжнародних організацій з захисту прав людини - Human Rights Watch - у своєму звіті від червня 2024 року задокументувала систематичне придушення української мови та культури в системі освіти на територіях України, що перебувають під тимчасовою окупацією Російської Федерації.

Згідно з висновками організації, окупаційна адміністрація активно витісняє українську мову як мову викладання, замінюючи її російською, та нав'язує російську освітню програму. Це супроводжується впровадженням антиукраїнської пропаганди в навчальний процес. Підручники з історії російського зразка зображують Україну як «неонацистську державу», виправдовують повномасштабне вторгнення РФ та формують викривлену історичну наративу, спрямовану на легітимізацію дій окупанта [7].

Діти шкільного віку в окупованих районах піддаються цілеспрямованій

ідеологічній обробці, що має на меті сформувати у них лояльність до російської влади та відповідні ціннісні орієнтири з раннього віку. Крім того, освітня програма включає елементи військової підготовки, що порушує норми міжнародного гуманітарного права та права дитини на освіту, яка сприяє розвитку поваги до власної культурної ідентичності, мови та національних цінностей.

Такі дії, як зазначає Human Rights Watch, становлять порушення міжнародного гуманітарного права (зокрема, заборони на непотрібні зміни в законодавстві окупованої території) та міжнародних стандартів прав людини в частині права на освіту. Вони спрямовані на примусову асиміляцію та культурне стирання української ідентичності серед підростаючого покоління.

Збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила системні та тривалі порушення конституційного права громадян на освіту, закріпленого в Основному Законі України. Масштабні руйнування інфраструктури закладів освіти, а також цілеспрямована ідеологічна обробка та примусова русифікація освітнього процесу на тимчасово окупованих територіях суттєво ускладнили реалізацію цього фундаментального права.

Водночас, в умовах воєнного стану та вимушеного перерозподілу значної частини державних ресурсів на потреби сектору національної безпеки й оборони, Україна здійснює комплекс заходів, спрямованих на збереження, адаптацію та поступове відновлення освітньої системи. Ці зусилля реалізуються через прийняття стратегічних урядових програм, міжнародне партнерство та запровадження цільових механізмів бюджетного фінансування.

Зокрема, держава продовжує реалізацію політики «Школа офлайн», Концепції безпеки закладів освіти (затвердженої у 2023 році) та програми «Нова українська школа», адаптуючи їх до реалій війни. Серед ключових інструментів підтримки - спеціальні субвенції з державного бюджету, спрямовані на:

облаштування укриттів та створення безпечних умов у закладах загальної середньої освіти (у 2024–2025 роках обсяги фінансування таких заходів становили мільярди гривень, зокрема на модернізацію захисних споруд у прифронтових та прикордонних регіонах);

оновлення шкільного автопарку для забезпечення безпечного підвезення учнів (у 2025 році передбачено близько 1,6 млрд грн на придбання приблизно 460 шкільних автобусів, що дозволить охопити транспортним забезпеченням десятки тисяч дітей).

Додаткову підтримку надають міжнародні партнери: програма LEARN Світового банку (загальним обсягом 415 млн дол. США), проекти Education Cannot Wait, Global Partnership for Education, UNESCO та інші ініціативи, спрямовані на відновлення доступу до якісної освіти, психосоціальну підтримку, закупівлю підручників, навчання вчителів та створення цифрових навчальних центрів.

Таким чином, попри безпрецедентний тиск війни, освітня політика України демонструє поєднання короткострокових заходів із забезпечення безпеки та безперервності навчання з довгостроковими стратегіями збереження

національної освітньої ідентичності, модернізації системи та підготовки до повоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4337>
2. Плани та звіти роботи МОН / М-во освіти і науки України : офіц. вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/diyalnist/plani-ta-zviti-roboti-mon>
3. More than 340 educational facilities damaged or destroyed in Ukraine in a year : офіц. пресреліз / UNICEF. 2024. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/more-340-educational-facilities-damaged-or-destroyed-ukraine-year>
4. Освіта в умовах воєнного стану: виклики, розвиток, повоєнні перспективи : інформ.-аналіт. зб. / М-во освіти і науки України. 2023. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>
5. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2025 рік : розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2025 р. № 131-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/1003-2025-%D1%80#Text>
6. Війна та освіта: як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи – результати дослідження / Освітній омбудсмен України. 2023. URL: <https://eo.gov.ua/viyna-osvita-ia-rik-povnomasshtabnoho-vtorhnennia-vplynuv-na-ukrainski-shkoly-rezultaty-doslidzhennia/2023/03/17/>
7. Освіта під час окупації. Примусова русифікація шкільної системи на окупованих українських територіях / Human Rights Watch. 2024. URL: <https://www.hrw.org/report/2024/06/20/education-under-occupation/forced-russification-school-system-occupied-ukrainian>

Соколовський Віталій Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
2 курсу 206 навчальної групи навчально-
наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УКРАЇНІ

Протягом історії становлення української державності становище людей з інвалідністю залишалося складним, хоча зусилля держави та громадських